

Aneta Elżbieta Wiesner

ORCID: 0000-0002-5127-8526

e-mail: aneta.wiesner@uws.edu.pl

Uniwersytet w Siedlcach, Wydział Nauk Społecznych

**Dziecko niepełnosprawne w przedszkolu ogólnodostępnym –
szanse i zagrożenia**

A disabled child in a public kindergarten – opportunities and threats

<https://doi.org/10.34739/sn.2025.25.3>

Abstrakt: W obecnych czasach spotykamy się z coraz większą empatią i zrozumieniem dzieci z niepełnosprawnością w otaczającym nas świecie. Dzieje się tak za sprawą edukacji oraz nieodpartej chęci rodziców tych dzieci do polepszania ich życia w społeczeństwie. Bardzo dużą rolę, zwłaszcza na wczesnym etapie rozwoju dziecka odgrywa edukacja. To właśnie edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna jest jednym z kluczowych elementów życia w społeczeństwie oraz tworzenia odpowiednich norm społecznych wśród najmłodszych pod kątem niepełnosprawności.

Słowa kluczowe: *niepełnosprawność, dziecko, przedszkole, rodzina, adaptacja*

Abstract: In today's world, we encounter increasing empathy and understanding for children with disabilities in our surrounding environment. This is due to education and the unwavering desire of these children's parents to improve their lives in society. Education plays a very significant role, especially at the early stages of a child's development. Early childhood and preschool education are among the key elements of life in society and the creation of appropriate social norms among the youngest, particularly regarding disabilities.

Keywords: *disability, child, kindergarten, family, adaptation*

Wyzwaniem, przed którym w pierwszej kolejności stają rodzice jest proces diagnozy niepełnosprawności u swojego dziecka. To może być emocjonalnie trudny moment, który wymaga zaakceptowania nowej rzeczywistości. Następnie rodzice muszą dostosować swoje życie i rutynę do potrzeb swojego dziecka, co może obejmować uczestnictwo w terapiach, leczeniu czy specjalnych zajęciach edukacyjnych. Dzieci niepełnosprawne często wymagają specjalistycznej opieki i terapii, co oznacza poświęcenie czasu i wysiłku ze strony rodziców. Terminy wizyt u lekarzy, psychologów, terapeutów oraz prace

domowe związane z ćwiczeniami czy nauką stają się częścią codziennego życia rodziców. W kontekście edukacji dzieci niepełnosprawnych rodzice muszą stawić czoła wielu wyzwaniom. To może oznaczać dostosowywanie programów nauczania, organizację dodatkowych zajęć wspierających i pracę nad rozwojem umiejętności społecznych. Zrozumienie indywidualnych potrzeb dziecka i znalezienie odpowiednich narzędzi edukacyjnych jest kluczowe.

Opieka nad dzieckiem niepełnosprawnym wpływa na życie całej rodziny. Rodzeństwo może czuć się zaniedbane, a rodzice muszą znaleźć równowagę między opieką nad dzieckiem niepełnosprawnym a potrzebami innych członków rodziny. To wyzwanie, które wymaga zrozumienia i wsparcia. Niepełnosprawność dziecka często wpływa na zdolność rodziców do pracy. Opiekując się dzieckiem, mogą być zmuszeni do redukcji godzin pracy lub rezygnacji z kariery zawodowej, co wpływa na ich stabilność finansową. Konieczność sprostania wydatkom związanym z terapiami i opieką medyczną może być dodatkowym obciążeniem finansowym. Rodzice dzieci niepełnosprawnych doświadczają stresu, poczucia winy i zmęczenia. Wspieranie swojego dziecka w procesie przystosowywania się do życia z niepełnosprawnością wymaga zarówno siły fizycznej, jak i psychicznej. Dodatkowo, wsparcie społeczne jest kluczowe dla rodziców dzieci niepełnosprawnych. Kształcenie się w zakresie metod opieki, dostęp do grup wsparcia oraz budowanie sieci rodziców w podobnej sytuacji mogą pomóc w radzeniu sobie z trudnościami. Warto podkreślić, że każde dziecko i rodzina są unikalne, a trudności, z jakimi się spotykają, mogą się różnić. Jednak ogólnie rzecz biorąc, opieka nad dzieckiem niepełnosprawnym w wieku przedszkolnym jest procesem wymagającym wielu wysiłków i dostosowań, zarówno na poziomie codziennego życia rodziny, jak i w kontekście edukacji i wsparcia medycznego.

Oczywiste jest, że dzieci niepełnosprawne, uczęszczając do przedszkoli ogólnodostępnych, muszą stawić czoła różnym wyzwaniom i zagrożeniom. Jest to szczególnie ważne, ponieważ takie placówki nie zawsze są dostosowane do specyficznych potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami. Niemniej jednak, istnieją rozwiązania i środki, które mogą pomóc w minimalizowaniu tych zagrożeń i zapewnić dzieciom niepełnosprawnym jak najlepsze doświadczenia w przedszkolu. Jednym z głównych wyzwań, z jakimi mogą się spotkać dzieci niepełnosprawne w przedszkolach ogólnodostępnych jest brak dostosowania do ich indywidualnych potrzeb. Każde dziecko jest unikalne i ma swoje własne wymagania w zakresie wsparcia edukacyjnego, które mogą nie być

uwzględniane w standardowym programie przedszkolnym [Ligus, 2013]. Dzieci niepełnosprawne często borykają się z trudnościami w komunikacji, co może prowadzić do izolacji społecznej i frustracji. W przedszkolu ogólnym, gdzie większość dzieci komunikuje się werbalnie, te trudności mogą być szczególnie wyraźne.

Niepełnosprawne dzieci mogą doświadczyć nękania lub stygmatyzacji ze strony swoich rówieśników. To może wpłynąć na ich poczucie własnej wartości i samoocenę, co stanowi duże zagrożenie dla ich rozwoju emocjonalnego. Dla wielu dzieci niepełnosprawnych terapie i specjalistyczne wsparcie są niezbędne do rozwoju. Jednak przedszkola ogólnodostępne mogą nie zapewniać wystarczającej ilości tych usług. Fizyczna dostępność do przedszkola może stanowić problem, jeśli obiekt nie jest dostosowany do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami fizycznymi. To może uniemożliwić im pełne uczestnictwo w zajęciach i zabawie. Aby pomóc dzieciom niepełnosprawnym w przedszkolach ogólnodostępnych, podejmuje się wiele działań, które mogą zminimalizować te zagrożenia [Ligus, 2013].

Przedszkola powinny promować inkluzywność, co oznacza tworzenie atmosfery przyjaznej dla dzieci z różnymi niepełnosprawnościami. Dzieci niepełnosprawne powinny być widziane jako integralna część społeczności przedszkolnej. Dostosowanie programu nauczania i wsparcia do indywidualnych potrzeb każdego dziecka jest kluczowe. Nauczyciele powinni pracować nad rozwijaniem specjalnych umiejętności i dostosowaniem podejścia edukacyjnego. Ponadto, jak wspomniano wcześniej, dostosowanie budynku i zapewnienie udogodnień dla dzieci z niepełnosprawnościami fizycznymi może pomóc w zminimalizowaniu barier dostępu i umożliwić im pełne uczestnictwo w życiu przedszkolnym. Dodatkowo, nauczyciele i personel przedszkola powinni być odpowiednio przeszkoleni w zakresie pracy z dziećmi niepełnosprawnymi. To obejmuje zarówno rozumienie specyficznych potrzeb, jak i umiejętność korzystania z dostosowanych technik nauczania [Burczyk, 2014].

Uważa się, że promowanie akceptacji i empatii wśród rówieśników może zmniejszyć ryzyko nękania i stygmatyzacji. Programy edukacyjne powinny uwzględniać zajęcia, które uczą dzieci akceptacji różnorodności. Aktywna współpraca z rodzicami dzieci niepełnosprawnych może pomóc w lepszym zrozumieniu potrzeb dziecka i dostosowaniu strategii wsparcia. Rodzice często posiadają cenne wskazówki i informacje na temat swojego dziecka. Także współpraca z terapeutami, psychologami i specjalistami ds. edukacji specjalnej

jest kluczowa, aby dostarczyć dzieciom niepełnosprawnym odpowiedniego wsparcia i terapii, które mogą pomóc im w osiągnięciu sukcesu [<https://monitorprzedszkola.pl>].

Podsumowując, przedszkola ogólnodostępne powinny dążyć do zapewnienia wszystkim dzieciom, niezależnie od ich niepełnosprawności, możliwości rozwoju i uczestnictwa w społeczności przedszkolnej. Poprzez odpowiednie dostosowania, wsparcie i edukację można zminimalizować zagrożenia i stworzyć środowisko, w którym każde dziecko może się rozwijać i uczyć razem z rówieśnikami. Przedszkola ogólne pełnią ważną rolę w procesie edukacji i rozwoju dzieci niepełnosprawnych. Oto funkcje i zadania przedszkola ogólnego, które są istotne w kontekście dzieci niepełnosprawnych:

- Integracja społeczna: Przedszkola ogólne są miejscem, gdzie dzieci niepełnosprawne mają możliwość interakcji z rówieśnikami bez niepełnosprawności. To promuje integrację społeczną i pomaga w rozwijaniu umiejętności społecznych, jak również w budowaniu akceptacji różnorodności.
- Wsparcie rozwoju społecznego: Przedszkola ogólne pomagają dzieciom niepełnosprawnym rozwijać umiejętności społeczne, takie jak komunikacja, współpraca i rozwiązywanie konfliktów. Zintegrowane środowisko przedszkolne umożliwia dzieciom praktykowanie tych umiejętności w naturalnym kontekście.
- Indywidualizacja podejścia: Przedszkola ogólne starają się dostosować swoje programy edukacyjne i metody nauczania do indywidualnych potrzeb dzieci niepełnosprawnych. Nauczyciele mogą pracować nad rozwijaniem specjalnych umiejętności i wspieraniem rozwoju dziecka w sposób dostosowany do jego zdolności i potrzeb.
- Ułatwianie dostępu do terapii i wsparcia: Przedszkola ogólne często współpracują z terapeutami, psychologami i specjalistami ds. edukacji specjalnej, aby zapewnić niepełnosprawnym dzieciom odpowiednie wsparcie. To może obejmować zajęcia terapeutyczne, indywidualne sesje czy monitorowanie postępów dziecka.
- Rozwijanie umiejętności niezbędnych do edukacji szkolnej: Przedszkola ogólne przygotowują dzieci niepełnosprawne do późniejszego rozpoczęcia nauki w szkole. Dzieci są wprowadzane w strukturę zajęć, rozwijają umiejętności kognitywne i społeczne, a także uczą się radzić sobie w grupie.

- Wsparcie dla rodziców: Przedszkola ogólne oferują również wsparcie dla rodziców dzieci niepełnosprawnych. To może obejmować porady, wsparcie emocjonalne i pomoc w zrozumieniu, jak wspierać rozwój dziecka w domu.
- Monitorowanie postępów: Przedszkola ogólne dokładnie monitorują postępy rozwojowe dzieci niepełnosprawnych. Dzięki temu można dostosowywać programy edukacyjne i terapie do potrzeb konkretnego dziecka oraz zapewniać ciągłość wsparcia.
- Kreowanie środowiska przyjaznego dzieciom niepełnosprawnym: Przedszkola ogólne starają się dostosować swoje infrastruktury, takie jak udogodnienia dla osób niepełnosprawnych, aby stworzyć środowisko przyjazne dla wszystkich dzieci. To pomaga w integracji i uczynieniu przedszkola bardziej dostępnym [Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 lutego 2019 r.].

Przedszkola ogólne pełnią kluczową rolę w budowaniu inkluzywnego społeczeństwa, w którym dzieci niepełnosprawne mają szansę na pełny rozwój i uczestnictwo w życiu społecznym. Ich funkcje i zadania są ukierunkowane na dostarczanie odpowiedniego wsparcia i otoczenia, które pomaga dzieciom niepełnosprawnym osiągnąć swój pełny potencjał [Zacharuk, 2008]. W rzeczywistości dla dzieci niepełnosprawnych jednym z większych wyzwań w przedszkolu jest sposób, w jaki są traktowane przez swoich rówieśników, zwłaszcza przez te, które nie mają niepełnosprawności. To może prowadzić do sytuacji, w których dzieci niepełnosprawne doświadczają nieuprzejmości, wykluczenia lub nieprzyjemnych sytuacji, co wpływa na ich samopoczucie i rozwój emocjonalny [Grabowska, Gębicka-Zdanewicz (red.), 2010].

Dzieci niepełnosprawne mogą doświadczać stygmatyzacji w przedszkolu. Rówieśnicy mogą wyolbrzymiać różnice i wykluczać niepełnosprawne dzieci ze wspólnych zabaw i interakcji społecznych. To prowadzi do poczucia izolacji. Dzieci, które nie miały okazji do interakcji z osobami niepełnosprawnymi mogą nie rozumieć specyficznych potrzeb i wyzwań tych dzieci. To prowadzi do braku empatii i zachowań, które mogą sprawiać przykrość dzieciom niepełnosprawnym. Niektóre dzieci mogą reagować na różnice w zachowaniu lub wyglądzie dzieci niepełnosprawnych negatywnie. To może objawiać się w formie kpin, drwin lub wyśmiewania, co wpływa na poczucie wartości dzieci niepełnosprawnych [Grabowska, Gębicka-Zdanewicz (red.), 2010].

Niektórzy rówieśnicy, nie wiedząc, jak się zachować wobec dziecka niepełnosprawnego, mogą przejawiać zaniepokojenie lub nieśmiałość. To może wprowadzać napięcie i trudności w nawiązywaniu pozytywnych relacji. Warto zaznaczyć, że często dzieci niepełnosprawne nie doświadczają nieuprzejmości złośliwej natury, ale wynikają one z niewiedzy i braku świadomości. Edukacja dotycząca różnorodności i akceptacji może pomóc w zmniejszeniu takich zachowań. Nauczyciele i personel przedszkoli ogólnych odgrywają także kluczową rolę w kształtowaniu zachowań i postaw dzieci. Edukacja dotycząca akceptacji różnorodności, empatii i zachowań nieagresywnych jest niezwykle istotna. Przykładowo, przedszkola mogą organizować programy wspierające relacje rówieśnicze, które pomagają dzieciom zrozumieć i akceptować różnice. To może obejmować gry, zajęcia kulturowe czy programy partnerskie między dziećmi.

Warto również nawiązywać współpracę z rodzicami dzieci niepełnosprawnych i edukować ich w kwestii radzenia sobie z nieuprzejmościami oraz budowania poczucia własnej wartości u swoich dzieci. Podsumowując, traktowanie dzieci niepełnosprawnych przez rówieśników w przedszkolach stanowi istotne wyzwanie, które wymaga uwagi i działań ze strony przedszkoli, nauczycieli, personelu i rodziców. Edukacja, budowanie empatii i promowanie akceptacji różnorodności są kluczowymi elementami w tworzeniu bardziej przyjaznego środowiska dla wszystkich dzieci.

Wprowadzenie zmian w przedszkolach ogólnych, które pomogą zarówno rodzicom dzieciom niepełnosprawnym, jak i pedagogom, to istotny krok, w którym pomoc mogą takie kroki jak:

- Profesjonalne szkolenie nauczycieli i personelu: Organizacja szkoleń dla nauczycieli i personelu przedszkoli w zakresie pracy z dziećmi niepełnosprawnymi. Szkolenia powinny obejmować techniki nauczania, strategie zarządzania klasą oraz rozumienie różnych rodzajów niepełnosprawności.
- Indywidualizacja programu nauczania: Przedszkola powinny dążyć do dostosowywania programu nauczania do indywidualnych potrzeb każdego dziecka, niezależnie od jego niepełnosprawności. Programy nauczania i cele powinny być elastyczne i modyfikowalne.
- Współpraca z terapeutami i specjalistami: Ułatwienie współpracy z terapeutami, psychologami i specjalistami ds. edukacji specjalnej. Przedszkola mogą organizować regularne spotkania z tymi specjalistami, aby dostosowywać wsparcie indywidualne do potrzeb dzieci.

- Zapewnienie dostosowanej infrastruktury: Przedszkola powinny inwestować w dostosowanie swojej infrastruktury, tak aby była dostępna dla dzieci z różnymi niepełnosprawnościami. To obejmuje dostępność do toalet dostosowanych do potrzeb dzieci niepełnosprawnych, wind czy udogodnień, takich jak chociażby poręcze.
- Wsparcie dla rodziców: Organizowanie spotkań informacyjnych i warsztatów dla rodziców dzieci niepełnosprawnych, aby pomóc im zrozumieć, jakie wsparcie i zasoby są dostępne. Przedszkola mogą działać jako źródło informacji i wsparcia dla rodziców.
- Wprowadzenie wsparcia rówieśniczego: Promowanie programów wsparcia rówieśniczego, które pomagają dzieciom niepełnosprawnym integrować się i budować pozytywne relacje z rówieśnikami.
- Monitorowanie postępów i ocena: Regularne monitorowanie postępów rozwojowych każdego dziecka i dostosowywanie programu edukacyjnego na podstawie osiągniętych wyników. To pozwoli na dostarczenie bardziej spersonalizowanego wsparcia każdemu dziecku.
- Rozwijanie kultury inkluzyjności: Kształtowanie atmosfery w przedszkolu, która promuje akceptację różnorodności. Pracownicy przedszkola powinni działać jako wzorce zachowań, promując inkluzję i eliminując stygmatyzację.
- Rola pedagogów i psychologów szkolnych: Zwiększenie liczby pedagogów i psychologów szkolnych w przedszkolach, którzy mogą dostarczać wsparcie zarówno dzieciom, jak i nauczycielom w rozpoznawaniu i radzeniu sobie z problemami rozwojowymi i emocjonalnymi.
- Konsultacje z organizacjami społecznymi: Przedszkola mogą konsultować się z organizacjami społecznymi i ekspertami ds. niepełnosprawności, aby uzyskać wskazówki i wsparcie w dostosowywaniu swoich praktyk do potrzeb dzieci niepełnosprawnych [Grabowska, Gębicka-Zdanewicz (red.), 2010].

Wprowadzenie tych zmian wymaga zaangażowania zarówno ze strony przedszkoli, jak i władz edukacyjnych. Jednak jest to inwestycja w przyszłość, która przyczyni się do tworzenia bardziej empatycznego społeczeństwa, w którym każde dziecko ma szansę na rozwijanie swojego potencjału [Gębicka-Zdanewicz, Darian (red.), 2012].

Podsumowując, przedszkola ogólne mogą odgrywać istotną rolę jako miejsca dla dzieci niepełnosprawnych, pod warunkiem, że są odpowiednio dostosowane. Stanowią one ważne środowisko, w którym dzieci niepełnosprawne mają szansę na interakcję z rówieśnikami i rozwijanie swoich umiejętności społecznych oraz edukacyjnych. Jednak istnieją pewne wyzwania i zagrożenia, z którymi te dzieci oraz ich rodzice mogą się spotkać. Dlatego istotne jest wprowadzanie odpowiednich zmian i dostosowań w przedszkolach ogólnych, aby stworzyć w nich bardziej przyjazne środowisko. Takie zmiany obejmują profesjonalne szkolenia dla nauczycieli, indywidualizację programów nauczania, współpracę z terapeutami, dostosowanie infrastruktury oraz wsparcie dla rodziców. Dzięki tym działaniom przedszkola ogólne mogą stać się miejscem, w którym dzieci niepełnosprawne mają szansę na pełny rozwój i uczestnictwo w życiu społecznym. Wdrażając te zmiany, przedszkola ogólne stają się katalizatorem inkluzji i przyczyniają się do budowania bardziej otwartego i wspierającego społeczeństwa.

Uczęszczanie dziecka niepełnosprawnego do przedszkola ogólnego to proces, który niesie ze sobą wiele korzyści i wyzwań. To miejsce, w którym dziecko może rozpocząć swoją edukacyjną podróż, zdobywać doświadczenia i rozwijać umiejętności, które będą miały wpływ na całe jego życie:

- **Różnorodność:** Przedszkole ogólne to miejsce, w którym każde dziecko ma prawo do nauki i rozwoju, niezależnie od swojej niepełnosprawności. Inkluzyjność oznacza, że dzieci niepełnosprawne są akceptowane i integrowane z rówieśnikami. To promuje akceptację różnorodności i uczy dzieci, że każdy, choć jest inny, jest równie ważny.
- **Rzeczywistość umiejętności społecznych:** Przedszkola ogólne oferują interakcje z rówieśnikami i nauczycielami, co pomaga dziecku w nawiązywaniu relacji, rozwijaniu umiejętności komunikacyjnych i współpracy. Dziecko uczy się dzielić, słuchać innych i wyrażać swoje potrzeby.
- **Stymulacja rozwoju intelektualnego:** Programy edukacyjne w przedszkolach ogólnych obejmują różnorodne aktywności, które stymulują rozwój intelektualny dziecka. Poprzez zabawę, eksplorację i kreatywne zajęcia dziecko ma szansę na zdobywanie nowej wiedzy i umiejętności.
- **Wsparcie specjalistów:** Przedszkola ogólne często współpracują z terapeutami, psychologami i specjalistami ds. edukacji specjalnej. Dziecko niepełnosprawne ma dostęp do specjalistycznego wsparcia i terapii, które są dostosowane do jego potrzeb.

- Samoakceptacja i poczucie wartości: Dziecko uczęszczające do przedszkola ogólnego ma okazję do nawiązywania pozytywnych relacji z rówieśnikami i doświadczania sukcesów. To pomaga w budowaniu poczucia własnej wartości i samoakceptacji.
- Przygotowanie do edukacji w szkole podstawowej: Przedszkole ogólne pomaga dziecku niepełnosprawnemu w przygotowaniu do kolejnego etapu edukacji w szkole podstawowej. Dziecko zdobywa umiejętności, które będą mu potrzebne w procesie nauki.
- Rozwijanie pasji i zainteresowań: Przedszkola oferują różnorodne zajęcia, które pozwalają dziecku na odkrywanie swoich zainteresowań i pasji. To może być początek fascynującej podróży, która dostarcza radości i satysfakcji.
- Wspieranie rodziny: Dziecko uczęszczające do przedszkola ogólnego może pomóc rodzinie w zrozumieniu i radzeniu sobie z niepełnosprawnością dziecka. Rodzice mogą korzystać z wsparcia nauczycieli i specjalistów.
- Równość szans i inkluzja społeczna: Przedszkola ogólne promują równość szans i inkluzję społeczną. Dzieci uczą się współpracować i akceptować różnice, co ma ogromne znaczenie dla budowania bardziej otwartego i przyjaznego społeczeństwa.
- Przyjemność z nauki: W przedszkolu ogólnym, dzieci uczą się przez zabawę, eksplorację i tworzenie. Dla dziecka niepełnosprawnego jest to czas pełen radości i przyjemności z nauki, odkrywania i rozwijania swojego potencjału [<https://www.portaloswiatowy.pl>].

Wniosek ogólny jest taki, że uczęszczanie dziecka niepełnosprawnego do przedszkola ogólnego przyczynia się do jego rozwoju w wielu sferach życia. Jest to także korzystne dla całego społeczeństwa, ponieważ promuje wartości, takie jak inkluzja, akceptacja różnorodności i równość szans. Inwestycja w edukację przedszkolną ma istotne znaczenie dla przyszłości dzieci niepełnosprawnych i budowania bardziej otwartego i przyjaznego świata. Warto podkreślić, że uczęszczanie dziecka niepełnosprawnego do przedszkola ogólnego to krok w kierunku bardziej inkluzyjnego społeczeństwa, w którym każde dziecko ma prawo do nauki, rozwoju i pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. To także środowisko, w którym dzieci uczą się cennych umiejętności społecznych, rozwijają swoje talenty i kształtują pozytywne postawy. Przedszkola ogólne są

miejszem, w którym różnice stają się siłą, a wspólna nauka stymuluje wzajemne zrozumienie i akceptację [<https://epedagogika.pl>].

Jednak, aby uczęszczanie do przedszkola ogólnego było efektywne, konieczne jest ciągłe zaangażowanie ze strony nauczycieli, personelu, rodziców i społeczności. Wspólna praca nad tworzeniem bardziej empatycznych przedszkoli przynosi korzyści nie tylko dzieciom niepełnosprawnym, ale również całemu społeczeństwu, wzmacniając wartości akceptacji różnorodności i wspierania innych.

Bibliografia

- Burczyc D. (2014), *Rola komunikacji organizacji pozarządowej we wspieraniu kształcenia młodych osób z niepełnosprawnościami*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Całek G., Niedbalski J., Raław M., Sałkowska M., Sztobryn-Giercuskiewicz J., Żuchowska-Skiba D. (2023), *Niepełnosprawność i edukacja (e-book)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Całek G., Niedbalski J., Raław M., Żuchowska-Skiba D. (2021), *Zrozumieć niepełnosprawność (e-book)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Gębicka-Zdanewicz M., Darian H. (red.) (2012), *Razem w pełni sprawni. Dlaczego trzeba i jak można rozmawiać w szkole o niepełnosprawności*, Fundacja Promyk Słońca, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Warszawa-Wrocław.
- Grabowska A., Gębicka-Zdanewicz M. (red.) (2010), *Szkoła równych szans. Uczeń niepełnosprawny w szkole ogólnodostępnej – budowanie systemu wsparcia i pomocy*, Fundacja Promyk Słońca, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Warszawa-Wrocław.
- <https://epedagogika.pl/ksztalcenie-i-wychowanie/przedszkole-liczba-dzieci-z-niepelnosprawnoscia-w-oddziale-ogolnodostepnym-5633.html>
- <https://monitorprzedszkola.pl/artykul/co-przedszkole-powinno-zapewnic-dziecku-z-niepelnosprawnoscia>
- <https://www.portaloswiatowy.pl/pomoc-psychologicznopedagogiczna/dziecko-z-orzeczeniem-w-przedszkolu-niepublicznym-zadania-dyrektora-i-nauczycieli-22599.html>
- Ligus R. (2013), *Dobre praktyki w szkole i jej otoczeniu*, Fundacja Promyk Słońca, Wrocław.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli, Dz.U. z 2019 r. poz. 502, § 6 ust. 1-4, § 12 ust. 2.
- Zacharuk T. (2008), *Wprowadzenie do edukacji inkluzyjnej*, Akademia Podlaska, Siedlce.